



Lausunto

12.5.2022

VN/3215/2021
VN/3215/2021-MMM-68

Oikeusministeriö

Maa- ja metsätalousministeriön lausunto väliraporttiin: Vapaa!-Fri! -hanke vapaaehtoistoiminnan edistämiseksi ikääntyvässä yhteiskunnassa (VN/3215/2021)

Väliraportissa esitetään kokonaiskuva vapaaehtoistoiminnan kenttään kohdistuvista haasteista, jotka johtuvat väestörakenteen muutoksista. Väliraportissa valotetaan vapaaehtoistoiminnan yhteiskunnallisia vaikutuksia: ihmisten hyvinvointivaikutuksista julkisen talouden kestävyysvajeen pienentämiseen. Kansalliseen ikäohjelmaan liittyvä Vapaa! – Fri! –hanke edistää vapaaehtoistoiminnan asemaa ikääntyvässä yhteiskunnassa. Hanke on sosiaali- ja terveysministeriön koordinoima.

Maa- ja metsätalousministeriö pitää vapaaehtoistoiminnan kenttään kohdistuvien haasteiden ja niiden juurisyiden selvittämistä sekä vapaaehtoistoiminnan edellytysten turvaamista ja edistämistä tärkeänä ja kannatettavana asiana.

Maaseudun hajautunut yhdyskuntarakenne, tuotteiden ja palvelujen markkinat, kolmannen sektorin ja paikallisyhteisöjen rooli ym. poikkeavat kaupunkien vastaavista rakenteista ja toiminnoista. Maaseutu toimii monelta osin eri tavalla kuin kaupungit. Olosuhteet eri alueilla vaihtelevat myös suuresti johtuen esimerkiksi maantieteeseen ja sosioekonomisiin eroihin liittyvistä tekijöistä. Suomessa ydinmaaseudulla ja harvaan asutulla maaseudulla asuu keskimäärin ikääntyneempiä ihmisiä kuin muilla alueilla. Maaseutualueilla asuvilla eläkeläisillä on keskimääräistä pienemmät eläkkeet. Ydinmaaseudulla ja harvaan asutulla maaseudulla on myös vähemmän nuoria ja erityisesti harvaan asutulla maaseudulla asuvilla nuorilla on kaupunkialueilla asuvia nuoria niukemmat mahdollisuudet osallistua kansalaistoimintaan. Kansalaistoiminnalla – ja erityisesti vapaaehtoistoiminnalla – on keskeinen merkitys maaseudun yhteisöille. Vapaaehtoistoiminta tuottaa hyvinvointia, vahvistaa yhteisöllisyyttä ja lisää osallisuutta. On myös huomioitava, että julkisen sektorin järjestelmät ovat yleisesti ottaen maaseudulla ohuempia kuin kaupungeissa: monia asioita järjestetään joko kolmannen tai epävirallisemman neljännen sektorin kautta.

Maa- ja metsätalouden ja maaseudun kehittämisen näkökulmista korostuvat

metsästysseurojen, riistanhoitopiirien, kalastusseurojen, kalatalousalueiden ja yhteisten vesialueiden osakaskuntien kuin myös vesiosuuskuntien, kyläverkko-osuuskuntien, tiekuntien että 4H-toiminnan, kylätoiminnan ja Leader-ryhmien toiminta. Maaseutualueiden vapaaehtoiset kokoavat tietoa esimerkiksi luonnonvaratilastoihin.

Postiosoite
Postadress
Postal Address
Maa- ja metsätalousministeriö

Käyntiosoite
Besöksadress
Office

Puhelin
Telefon
Telephone

Faksi
Fax
Fax

s-posti, internet
e-post, internet
e-mail, internet

PL 30
00023 Valtioneuvosto

Hallituskatu 3 A
Helsinki

0295 16001
+358 295 16001

kirjaamo.mmm@gov.fi

Maa- ja metsätalousministeriö osallistuu valtionapuviranomaisena valtionavustustoiminnan kehittämistyöhön (VM212:00/2018), jonka tavoitteena on sujuvoittaa valtionavustustoimintaa ja tehdä siitä vaikuttavampaa.

Maa- ja metsätalousministeriö esittää seuraavia yleisiä huomioita väliraportin havaintoihin ja ratkaisuvaihtoehtoihin liittyen:

- **Maa- ja metsätalousministeriö toteaa, että peruspalvelut, jotka on totuttu kaupunkien arjessa näkemään kiistatta julkisen sektorin tehtävinä, ovat maaseudulla osaksi tai kokonaan kolmannen sektorin ja usein vapaaehtoistoiminnan varassa.**
- **Maa- ja metsätalousministeriö näkee, että tarkasteluun olisi syytä ottaa mukaan vapaaehtoistoimintaan perustuva osuuskuntamuotoinen toiminta, joka on Suomessa ja erityisesti maaseutualueilla laajaa.** Väliraportissa valittu vapaaehtoistoiminnan määritelmän mukaan ”vapaaehtoistyö on auttamista ja osallistumista, jonka tarkoituksena on tuottaa yhteistä hyvää ihmisille ja ympäristölle. Se perustuu omaan vapaaseen tahtoon, eikä siitä saa vastineeksi rahallista korvausta. Vapaaehtoistyötä ei ole rahan tai tavaran lahjoittaminen eikä sellainen auttaminen, joka hyödyttää vain omaa perhettä, sukua tai ystäviä” (sivu 15). Maaseudun hajautetussa yhdyskuntarakenteessa maaseudun asukkaat (kotitaloudet) vastaavat usein itse esimerkiksi jätevesien käsittelystä, kyläverkkojen (kiinteiden tietoliikenneyhteyksien) rakentamisesta sekä teiden ylläpidosta. Ratkaisut voivat olla kollektiivisia ja toimia vapaaehtoisvoimin. Esimerkiksi vesihuollon toimialalla on Suomessa noin 1400 osuuskuntamuotoista toimijaa. Osa vesiosuuskunnista on ammattimaisesti toimivia, kooltaan suuria laitoksia joilla on palkattua henkilöstöä, mutta valtaosa kuitenkin toimii vapaaehtoisvoimin. Etenkin maaseutualueilla vapaaehtoisvoimin toimivat vesihuolto-osuuskunnat sekä edellä mainitut kyläverkko-osuuskunnat ja tiekunnat tuottavat kriittistä yhteiskunnallista palvelua, joka muuten jäisi alueella tuottamatta. Vapaaehtoisvoimin toimivien osuuskuntien roolia sekä ikääntymisestä johtuvia ihmisiin kohdistuvia ja muita yhteiskunnallisia sekä taloudellisia vaikutuksia olisi hyvä ottaa tarkasteluun. Erityisesti näiden asukkaiden perustamien, usein myös kriittisten infrastruktuurihankkeiden osalta taloudellisten vaikutusten tarkastelun lisäksi olisi syytä etsiä ratkaisuja näiden riskienhallintaan sekä ylläpitovastuuseen (kunnat ja valtio) tilanteessa, jossa vapaaehtoisvoimin pyörivä toiminta uhkaa lakata.
- **Maa- ja metsätalousministeriö pitää tärkeänä maaseudun paikallisyhteisöjen toiminnan mahdollistamista ja vahvistamista.** Väliraportissa tuodaan esiin Leader-toimintatapaa ja siihen liittyviä mahdollisuuksia osana ratkaisua. Suomessa on 54 Leader-ryhmää ja niiden toiminta kattaa kaikki maaseutualueet. Leader-toiminnan rahoitus tulee pääosin EU:n maaseuturahastosta ja MMM:n kautta, ja kunnat osallistuvat rahoitukseen 20 % osuudella. Leader-ryhmät rahoittavat paikallisia kehittämishankkeita ja ne toimivat vapaaehtoistoiminnan tukena myös verkostoimalla toimijoita sekä tarjoamalla neuvontaa ja apua rahoituksen hakuun. Toimintaa ohjaavat Leader-periaatteet: alhaalta ylös lähtevä toiminta, paikallinen kumppanuus (kunta, paikalliset yhteisöt ja asukkaat tasavertaisina kumppaneina), yhteistyö, verkostoituminen, monialaisuus, innovatiivisuus ja alueperustaisuus. Kaupunkien kansalaistoimijoilta puuttuu tällä hetkellä vastaava verkosto ja tuki, kuin mitä Leader-ryhmät tarjoavat paikallisille toimijoille maaseudulla. Leader-toimijoiden verkostoa olisi mahdollista laajentaa myös kaupunkeihin, jos Suomessa otettaisiin käyttöön tämä yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen toimintamalli myös rakennerahastoissa. Olisikin tarpeen selvittää erilaiset ja paikallisen kehittämisen toimijat, rakenteet ja rahoituslähteet sekä pohtia kokonaisuutena paikallisen kehittämisen tulevia poliittikkalinjauksia. Maaseutupolitiikan neuvoston ja kaupunkipolitiikan yhteistyöryhmän yhteinen yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen (YPK)-työryhmä edistävät toimintatavan käyttöön ottoa kansallisella tasolla ja valmistelutyön jatkossa on hyvä tehdä yhteistyötä tämän työryhmän kanssa.
- **Maa- ja metsätalousministeriö ehdottaa monipaikkaisuusilmiön huomioimista tarkastelussa.** Maaseutualueille kohdistuvan monipaikkaisen väestön virrat ovat merkittävä mahdollisuus maaseudulla tapahtuvalle vapaaehtoistoiminnalle. Millä tavalla maaseudun (ja kaupunkien) osa-aikaiset asukkaat ja heidän osallistuminen vapaaehtoistoimintaan esimerkiksi harvaan asutulla maaseudulla ja saaristossa voidaan helpottaa ja lisätä?
- **Maa- ja metsätalousministeriö painottaa maaseutuvaikutusten arvioinnin hyödyntämistä kaikessa vapaaehtoistoimintaan liittyvässä normi-, informaatio- ja resurssiohjauksen valmistelussa.** Kuten väliraportissa tunnustetaan, on

kansalaisyhteiskunta ratkaisevassa asemassa maaseudulla. Kun ratkaisuja haetaan väestön ikääntymisestä johtuviin haasteisiin, on keskeistä, että tunnistetaan maaseudun erityisluonnetta ja tapaa, millä maaseutualueilla ja erityisesti harvaan asutulla maaseudulla ja saaristossa järjestää erilaisia yhteiskunnallisia toimintoja.

- **Maa- ja metsätalousministeriö näkee, että yhtenäinen digitalisoitu valtionavustusprosessi parantaa valtionavustustoiminnan vaikuttavuutta, läpinäkyvyyttä ja avoimuutta sekä tekee valtionavustuksen hakemisesta ja myöntämisestä aiempaa selkeämpää ja sujuvampaa** sekä tekee valtionavustustoiminnan käytännöistä yhdenmukaisempia. Väliraportissa todetaan, että ”Suomessa ei ole olemassa sellaista keskitettyä tahoa, joka auttaisi kansalaisjärjestöjä ja muita kansalaistoimijoita löytämään niille suunnattuja avoimia rahoitushakujia ja opastamaan rahoitushakujen tekemisessä. Eri alueille on syntynyt toisistaan poikkeavia käytäntöjä sen suhteen, mistä tällaista tietoa voidaan saada.” (sivu 35). Valtionavustustoiminnan kehittäminen (valtionavustusten suuntaamista, hakemista, myöntämistä, seuranta ja arviointia) tuo resursseja ja ratkaisuja myös neuvontaan ja tulee auttamaan toimijoita löytämään rahoitushakujia nykyistä paremmin.
- **Maa- ja metsätalousministeriö kannustaa ratkaisujen etsimistä tarkastelemalla kolmannen sektorin toimintatapoja ja tukemalla neljännen sektorin ja muun yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen vapaaehtoistoimintaa.** Samalla kun vapaaehtoistoiminnan suosio on korkealla tasolla ja jopa kasvattaa suosiotaan, niin ikä- ja väestörakenteen muutos uhkaa erityisesti perinteistä yhdistystoimintaa. Kuvaavaa onkin, että hallinnollisissa tehtävissä (esim. hallitus) olevat vapaaehtoiset suunnittelevat huomattavasti muita useammin vähentävänsä tai lopettavansa toimintansa.

Kansliapäällikkö

Jaana Husu-Kallio

Neuvotteleva virkamies

Antonia Husberg

Liitteet

-

Jakelu

OM Oikeusministeriö

Tiedoksi

OM DJO Demokratia ja vaalit, Sini Lahdenperä

VN/3215/2021-MMM-68

Seuraavat henkilöt ovat allekirjoittaneet tämän asiakirjan sähköisesti /

Följande personer har undertecknat denna handling elektroniskt /

This document has been signed electronically by the following persons: